AKTUÁLNÍ TÉMATA A TENDENCE V SOUČASNÉ KRESBĚ JAKO INSPIRACE VE VÝUCE VÝTVARNÉ VÝCHOVY

MOUČKA Ondřej – MIKOŠKOVÁ Jitka, CZ

Resumé: Z pohledu výtvarné výchovy je kresba důležitá jako jedna ze základních technik a taktéž jako nedílná součást vývoje dětského výtvarného projevu. V minulosti byla kresba používána jako komparativní nástroj, podle něž se usuzovala celková technická zdatnost výtvarníka, byla vyučována jako technická dovednost, nutná ke zvládnutí dalších disciplín. Současná kresba (od 60./70. let do současnosti) není vymezena jednotnou definicí, je pro ni charakteristické používání tradičních prvků kresby jako je linie, skicování, proces myšlení a zkoumání, ovšem novými způsoby. Zároveň je kresba globálním vizuálním jazykem, jehož prvky nás obklopují v každodenním životě. Kvalitní výtvarný pedagog by měl mít přehled a alespoň základní orientaci v dějinách umění včetně současných tendencí. Cílem didaktického projektu bylo posílit povědomí o výrazových i tematických možnostech současné kresby u budoucích výtvarných pedagogů a především zvýšit jejich zájem o aktuální kulturní a společenské přesahy ve výuce výtvarné výchovy a to prostřednictvím jejich aktivní tvůrčí činnosti. V souladu s očekáváním byla zaznamenána změna ve vnímání média kresby i v pojetí vyučovacích metod a prostředků kresby. Kresba už není studenty vnímána primárně jako technika, jejímž výsledkem má být realistické zpodobení viděného a kterou je nutné si právě v této podobě osvojit. Je vnímána šířeji ruku v ruce s využitím bohatší škály výrazových prostředků, které už nejsou ohraničené zanecháváním stopy v ploše, ale i v prostoru. Zvolená témata projektu studenti hodnotili jako aktuální a s přesahem do osobní nebo celospolečenské sféry.

Klíčová slova: výtvarná výchova, současná kresba, didaktika výtvarné výchovy

CURRENT TOPICS AND TENDENCES IN CONTEMPORARY DRAWING AS INSPIRATION IN VISUAL ART EDUCATION

Abstract: From the point of view of art education, drawing is important as one of the basic techniques and also as an integral part of the development of children's art expression. In the past, drawing was used as a comparative tool, according to which the overall technical skill of the artist was judged, it was taught as a technical skill needed to master other disciplines. Contemporary drawing (from 60s to 70s) is not defined by a single definition, it is characterized by the use of traditional elements of drawing such as lines, sketching, thinking process and mapping process and in new ways. At the same time, drawing is a global visual language whose elements surround us in everyday life. A quality art teacher should have an overview and at least a basic orientation in the history of art, including contemporary trends. The aim of the didactic project was to strengthen the awareness of the expressive and thematic possibilities of contemporary drawing among future art teachers and, above all, to increase their interest in current cultural and social overlaps in art education through their active creative activities. As expected, there was a change in the perception of the drawing medium as well as in the teaching methods and means of drawing. The drawing is no longer perceived by students primarily as a technique. It is perceived more broadly with the use of a wider range of expressive means that are no longer bounded by leaving a trace on a paper, but also in space. The selected topics of the project were evaluated by the students as up-to-date and overlapped into the personal or social sphere.

Key words: visual art education, contemporary drawing, didactics of visual art education

Úvod

Článek představuje projekt, jímž jsme přiblížili tendence a principy v oblasti současné kresby studentům didaktiky výtvarné výchovy na katedře výtvarné výchovy PdF UPOL. Prostřednictvím osobní zkušenosti s kresbou jsme se snažili studentům představit široké spektrum výrazových i tematických možností kresby a vzbudit v nich zájem o aktuální tendence a média, které je většinou spojováno spíše s tradičním technickým pojetím. Náplň jednotlivých praktických zadání vycházela z inspirace tvorbou současných autorů a zároveň zohledňovala didaktický potenciál dané kresebné aktivity. Zajímalo nás, jaké povědomí o kresbě mají studenti magisterského studia oboru výtvarné výchovy. Kladli jsme si otázku, jak o kresbě přemýšlejí a jak o ní uvažují ve vztahu ke své budoucí učitelské praxi. Zároveň jsme cítili potřebu studentům přiblížit současné tendence v oblasti kresby, a to takovým způsobem, aby ji byli schopni dále využít ve svém pedagogickém působení. Proto jsme zvolili formu výtvarného projektu, který umožnil studentům proniknout do souvislostí současné kresby hlouběji, a to prostřednictvím jejich aktivní tvůrčí činnosti.

1 Koncepce projektu

Didaktický projekt byl realizován se studenty navazujícího magisterského studia oborů *Učitelství výtvarné výchovy pro střední školy a základní umělecké školy* a *Učitelství výtvarné výchovy pro střední školy a 2. stupeň základních škol* na seminářích k předmětům Didaktika výtvarné výchovy 1 (1. ročník navazujícího studia) a Didaktika výtvarné výchovy 3 (2. ročník). Projekt probíhal po dobu pěti týdnů, celkem bylo realizováno šest čtyřiceti až devadesáti minutových seminářů se dvěma skupinami studentů (s celkovým počtem 29 studenty). Cílem projektu bylo rozšířit znalosti a zkušenosti studentů o nové výrazové i tematické možnosti kresby s přesahem do jejich budoucí pedagogické praxe a především zvýšit jejich zájem o aktuální kulturní a společenské přesahy ve výuce výtvarné výchovy a to prostřednictvím jejich aktivní tvůrčí sebezkušenostní činnosti. V souvislosti s jejich budoucí pedagogickou praxí jsme chtěli studentům zprostředkovat zkušenost s výtvarnou výchovou vyučovanou prostřednictvím problémové vyučování a tematicky přesahující do širších kulturních souvislostí. Změnu v přístupu ke kresbě a její výuce jsme iniciovali a sledovali s využitím prvků pro-aktivního akčního výzkumu. Využili jsme metody brainstormingu, ohniskové skupiny, rozhovorů se studenty, anonymizované písemné reflexe.

2 Současná kresba

Kresba je jedním z přirozených lidských projevů. Je to snadno dostupná základní technika, univerzální jazyk, jenž nás obklopuje v každodenním životě (Sýkorová, 2015). Kresba je nedílnou součástí vývoje každého jedince, v útlém dětském věku se projevuje spontánním zanecháváním stop (tzv. mark-making proces), které předznamenává psaní, s nímž má společnou potřebu vyjádřit se (Moran, Birne, 2013). Záhy se kresba stává oblíbenou činností, a taktéž základním vyjadřovacím prostředkem, kterým je mnohdy sděleno i to, co dítě nedokáže nebo nechce říct slovy, důležitým nástrojem, prostřednictvím kterého dítě zkoumá a zaznamenává svět. Do dospělosti se tato univerzální dovednost a jazyk redukuje většinou do podoby črtání a skicování, pojem kresba je chápán v užším smyslu jako technická dovednost, schopností přesvědčivě zobrazovat skutečnost (Moran, Birne, 2013). Přesto nás prvky kresby běžně obklopují v našich životech (schémata, náčrty, mapy, plány aj.).

V kontextu vývoje výtvarného umění se kresba postupně emancipovala z úlohy přípravné techniky do podoby svébytného plnohodnotného média. Původně byla vnímána jako stádium předcházející

finálnímu dílu, od dob renesance, kdy sílí zájem o individualitu jedince se kresba postupně stává médiem sama o sobě. V souvislosti se vznikem nových médií na ni přestávají být kladeny předešlé nároky v reprezentaci skutečnosti (Moran, Birne, 2013). Postmoderna charakteristická interdisciplinaritou setřela hranice mezi jednotlivými uměleckými disciplínami. Dochází také k přesunu zájmu od výsledného díla jako hotového produktu také k procesu a k ideji, konceptu.

Současná kresba se datuje od 60./70. let doposud, není vymezena jednotnou definicí, je pro ni charakteristická interdisciplinarita a používání tradičních prvků (linie, zanechávání stop, skicovitost, proces myšlení a zkoumání) novými způsoby (linie tvořená tužkou, ale i drátem, světelným paprskem, stopa na papíře ale i v krajině, stopa vlastního těla v prostoru, v mysli umělce či diváka, skicování a zkoumání prostřednictvím světla nebo dokonce zvuku). V kontextu galerijní a muzejní praxe je chápána nikoli jako konzervativní výtvarná technika (Sýkorová, 2015), je otázkou přístupu dané instituce, kurátora nebo teoretika, jak současnou kresbu uchopí a co bude za kresbu považovat. Vedle prací na papíře tak můžeme na výstavách spatřovat kresbu jako prostorový objekt, instalaci, site-specific, performance, land-art, street-art, digitální kresbu aj. V souvislosti s tímto přístupem můžeme proto prvky kresby spatřovat všude kolem nás, ve stopách ve sněhu, v linii páry, která zůstane na obloze po letu letadla, v telefonních drátech nebo dokonce v sociálních sítích, která nás propojují neviditelnou linkou, tedy kresbou (Dexter, 2005).

Z pohledu výtvarné pedagogiky je kresba důležitá nejen jako jedna z disciplín, ale také proto, že je přirozenou a nedílnou součástí dětského výtvarného projevu. Pro svou materiálovou nenáročnost a snadnou dostupnost je jednou ze základních technik. V minulosti byla používána jako komparativní nástroj, podle něž se usuzovala celková technická zdatnost výtvarníka, byla vyučována jako technická dovednost, nutná ke zvládnutí dalších disciplín jako malba, sochařství. Komplexně se působením linie ve výtvarně pedagogickém diskurzu zabývala například Věra Roeselová v knize *Linie, barva a tvar ve výtvarné výchově* (2004). Čtenáři se nabízí hlubší ponor do vnímání linie, jejich psychologických účinků v ploše i prostoru včetně souvislostí s výtvarnou kulturou a dětským výtvarným projevem. Návrhy etud a výtvarných řad jsou velice podnětným materiálem pro učitele výtvarné výchovy, který nechce ustrnout u „šablonovitého stylu výuky“.

3 Popis projektu

Jednotlivé části projektu obsáhly jak témata inspirovaná aktuálním společenským a politickým děním (sociální síť, interpretace a dezinterpretace, populismus), tak osobní až intimní rovinu (vlastní identita, hranice svobody, tělesnost). Přičemž někdy se v rámci jednoho zadání mísila ona osobní rovina s celospolečenskou (vlastní identita v rámci sociální sítě). Vycházeli jsme z kresby jakožto niterného média, často sdělujícího intimní výpovědi, které však zároveň může být i univerzálním jazykem, komentujícím a glosujícím aktuální společenská témata nebo události. Postupně jsme tedy se studenty realizovali následující semináře: *Budování identity a komunikace prostřednictvím sociálních sítí; Narativita, interpretace a dezinterpretace; Vyjádření tělesnosti; Komunikace a tělo; Problém svobody a individuality člověka; Populismus*.

Ke zprostředkování nové zkušenosti s kresbou a její výukou studentům jsme využili prvky problémového vyučování, které se zaměřuje na „komplexní rozvoj osobnosti (identita, aktivita, tvořivost, seberegulace, morální kvality, odpovědnost atd.); řešení problémů jako proces vlastního hledání objevování a konstruování poznatků“ (Čábalová, 2011, s. 84). V kontextu české výtvarné výchovy se problémové vyučování začalo v uplatňovat praxi v 80. letech 20. století. Problémové vyučování ve výtvarné výchově akcentuje vlastní zkušenost a prožitky studentů jako důležitou

součást procesu tvorby a její následné reflexe. Výtvarný námět by měl být pečlivě vybrán tak, aby rozvíjel studentovu osobnost v oblasti postojové a hodnotové, proto je významné, aby námět a motivace studenta dokázaly aktivizovat a vybudit ho k tvůrčímu hledání vlastních řešení a přemýšlení nad osobními i širšími společensko-kulturními souvislostmi. Přičemž na konečnou podobu díla nebo průběh celého procesu tvorby jsou kladeny jen omezené požadavky vycházející ze samotného tématu a výtvarné techniky. Je tak ponechán prostor pro autentickou tvorbu, hledání odpovědí i nových otázek a experimentování, které je nezbytné pro proces učení a nalézání řešení (Roeselová, 1997).

Každý seminář měl předem stanovenou jasnou strukturu, která se sestávala z motivace, aktivní tvůrčí činnosti (samostatné nebo skupinové) a reflexe procesu tvorby. Struktura jednotlivých seminářů je rozepsána v následující tabulce:

Tabulka 1 – Seminář 1 – 3

	Budování identity a komunikace prostřednictvím sociálních sítí	Narativita, interpretace a dezinterpretace	Vyjádření tělesnosti
Motivace	Diskuze na téma – jak využívám sociální sítě (jaké typy informací na nich sdílím) kresebný autoportrét Umělci – Petr Dub.	Mýtus o Narcisovi (inspirace vycházela z narativní kresby př. Rita Donagh, Colin Self, Nancy Spero).	Kresba jako prostředek k objevování, komunikování a přijetí sebe sama a uvědomění si své identity (kulturní, rasové, gendrové). Brainstorming a diskuze na téma tělesnosti. Interpretace citátů o prožívání a vnímání vlastní tělesnosti. Reflexe vlastního těla shrnutá do jedné věty. Umělci – Tracey Emin, David Hockney, Chloe Piemme, Anne – Marie Senders, Marlene Dumas.
Aktivní tvůrčí činnost	Site-specific instalace, kresba nití/provázkem, koláž identity, komunikace bez použití jazyka (řeči).	Opakování dvou procesů: Záznam příběhu kresbou (symboly, čísla, komiksové bubliny apod.) Interpretace kresby do verbální podoby.	Vyjádření vlastní tělesnosti a vztahu k ní formou kresby na velký formát balicího papíru.
Reflexe procesu tvorby	Představení jednotlivých profilů autory. Reflexe průběhu tvorby. Diskuze na téma sociální sítě (bezpečnost), mezioborovost výtvarné výchovy.	Zhodnocení jednotlivých verzí příběhu (sledování jaké prvky původního příběhu byly zachovány, jak pro ně byla kresba spolužáků srozumitelná, které motivy bylo obtížné nakreslit) Návrhy na využití této aktivity v pedagogické praxi.	Asociace k jednotlivým artefaktům. Reflexe procesu tvorby a jeho výsledku autorem.

Tabulka 1 – Seminář 4 – 6

	Komunikace a tělo	Problém svobody a individuality člověka	Populismus
Motivace	Formy komunikace – verbální sdělení, neverbální (pohyby, gesta, výraz tváře, zvuk, čin...).	Aktivistické a angažované umění. Umělci – Erik van Lieshout, Andrea Bowers. Čtení textů – výňatky z druhé části Morovy Utopie a část textu O	Charakteristiky populismu. Diskuze - Osobní zkušenost s populismem. Umělci – Monika Grzymala.

		svobodě (Mill). Diskuze nad texty.	
Aktivní tvůrčí činnost	Neverbální komunikace prostřednictvím provázků, tetovacích fixů. Sledování pocitů, které vyvolávají jednotlivé pokusy o komunikaci.	Jak by se cítili v kontextu podmínek představených v příslušném textu. Jakým způsobem je možné zhmotnit tyto myšlenky, pocity, dojmy v materiálu (stříhový papír + pevný drát).	Formou aktivismu (uměleckou formou vyjádřeným aktivistickým obsahem) zpracovat téma populismu. Práce v malých skupinách.
Reflexe procesu tvorby	Diskuze nad procesem tvorby. Diskuze nad tématem volnost versus přesné zadání ve výtvarné výchově.	Asociace k jednotlivým kresebným objektům. Diskuze na téma svobody, individuality člověka, zodpovědnosti a totality. Diskuze nad přenesením tématu do výuky výtvarné výchovy na ZŠ.	Interpretace jednotlivých děl a poté konfrontace s původními záměry autorů. Reflexe procesu tvorby a zhodnocení tématu pro pedagogickou praxi.

V návaznosti na Rámcový vzdělávací program jsme vedli v rámci reflexe jednotlivých částí projektu řízenou diskuzi se studenty o možnostech aplikace realizovaných nebo podobných aktivit do jejich pedagogické praxe tak, aby byly rozvíjeny klíčové kompetence žáků dle specializace studentů. Zároveň jsme projekt koncipovali tak, aby měl mezioborový přesah a aby se týkal vybraných průřezových témat (Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Mediální výchova). Rámcový vzdělávací program ostatně principy a metody inspirované současným uměním zakotvuje již pro 1. (v 2. období) a pro 2. stupeň základních škol. Konkrétně v očekávaných výstupech pro 2. období 1. stupně ZŠ se hovoří o svobodné volbě a kombinaci prostředků, včetně těch ze současného umění, při vyjádření nových pocitů a prožitků (RVP ZV, 2017). V očekávaných výstupech pro 2. stupeň ZŠ stojí, že žák k tvorbě užívá některé metody uplatňované v současném výtvarném umění (RVP ZV, 2017, s. 89). Dále se tamtéž dočteme také o interpretaci současných i minulých obrazných vyjádření. V RVP pro gymnaziální vzdělávání je kladen důraz na rozlišení uměleckých směrů převážně od konce 19. století do současnosti, jakož i na samostatné experimentování s vyjadřovacími prostředky včetně těch ze současného umění (RVP GV, 2007), a ve společném vzdělávacím obsahu výtvarného a hudebního oboru dále pak objasnění některých rysů současného umění a jejich rozpoznávání (RVP GV, 2007). Také RVP ZUV předpokládá práci s moderními technologiemi a orientaci v současném umění.

4 Příklady realizovaných seminářů

4.1. Problém svobody a individuality člověka

Umění je odrazem doby, ve které vzniká, tradiční umělecké žánry popisně zobrazují některé události a okamžiky včetně dobových reálií, umění tak někdy přímo podává obraz své doby, zároveň svým vývojem nepřímo reflektuje i celkovou společenskou situaci a vývoj společnosti po stránce nejen technologické, ale i myšlenkové. Postupně přestává pouze ilustrovat a začíná také komentovat a kriticky hodnotit, snaží se poukazovat na problémy a vyvolávat diskuzi. V průběhu 18. století se objevuje karikatura jako prostředek vyjádření se k politickým a společenským změnám, souvisejícím s rozvojem průmyslu a urbanizace (Moran, Birne, 2013). Nový rozvoj technologií, převážně filmu a fotografie, znamenal především to, že tradiční požadavky na kresbu a malbu stran reprezentace skutečnosti ustoupily inovativnějším a experimentálním přístupům, více reflektujícím zájmy a postoje autora (tamtéž). Řada umělců se tak mohla vymezit vůči aktuálnímu dění, glosovat jej, ironizovat. Některé avantgardní umělecké směry přímo reagovaly například na hrůzy války či na sílící

konzumerismus, provokovaly, kritizovaly zažité hodnoty a zvyklosti. Nové umělecké formy intervenují do veřejného prostoru (například land art, happening, street art), a mohou tak konfrontovat širší publikum a promluvit do veřejného dění. Aktivistické či angažované umění překračuje hranici mezi uměním kritizujícím společnost (od níž se distancuje) a mezi společenskou realitou samotnou, do níž aktivně vstupuje snahou vyvolávat diskuzi, upozorňovat na problémy. V posledních několika letech se mluví o tzv. artivismu, tedy o spojení aktivismu s uměleckým vyjádřením, s aktivismem skrz umění. Artivista (aktivista a umělec v jedné osobě) využívá své tvorby jako nástroje aktivismu – k vyjádření protestu proti válce, globalizaci, rozmachu odlišující digitalizace, k zviditelňování kontroverzních témat, sociálních problémů, mocenských a ekonomických rozdílů, zrovnoprávnění menšin a marginalizovaných skupin.

Někteří autoři volí pro vyjádření sociální nebo politické angažovanosti kresbu. Nizozemský umělec Erik van Lieshout ve svých filmech a kresbách, které jsou nezřídka velkoformátové, takže evokují filmové plátno, prostřednictvím osobních zkušeností interpretuje současné sociální problémy a potýkání se s imigrací, intolerancí, kolonialismem a sexualitou (Folkersma in Lahner, 2015). Dokazuje tak, že kresba je vedle intimního a osobního média vhodným nástrojem k poukazování na současná témata (tamtéž). Ve svém projektu *Mall* (nákupní centrum) si otevřel jednu z opuštěných jednotek v nákupním centru, které mělo být utopickou vizí prospěchu, nicméně se stalo místem, kde tráví čas chudí a nezaměstnaní, aby navázal kontakt s místními a zapojil je do konverzace o jejich kořenech, obrodě, bezpečnosti a konzumerismu (Folkersma in Lahner, 2015). Američanka Andrea Bowers se ve svých fotorealistických kresbách zaměřuje přímo na aktivismus. Překresluje účastníky demonstrací a aktivistických akcí, které izoluje z fotografií dostupných v médiích či z jejích vlastních jako individuality na prázdný papír, čímž se zamýšlí nad jejich identitou a vyzdvihuje tak volby a jednání angažovaných občanů (Kalb in Lahner, 2015).

U výše zmíněných příkladů kreseb kladoucích si za cíl společensky se angažovat a tematizovat současné problémy byla použita média tradiční – tedy tužky a papír. My jsme pro semináře volili pro kresbu netypické materiály: jemný stříhový papír, jenž nám evokoval křehkost svobody, v kontrastu s drátem, jenž svou menší poddajností zdůrazňoval zodpovědnost, kterou svoboda přináší, nebo naopak omezení vyplývající z potlačování svobody člověka a společnosti, se kterým se setkáváme například v totalitním uspořádání. Seminář byl rozdělen na čtyři na sebe navazující části: od seznámení se s textem přes diskuzi a samotnou tvorbu jsme pokračovali prezentací a interpretací jednotlivých objektů.

Studenti se rozdělili na dvě skupiny, z nichž každá dostala text k prostudování a zamyšlení. Vybrali jsme výňatky z druhé části Morovy *Utopie*, která pojednává o životě lidí v ideálním státě, založeném na rovnostářském principu, kolektivním vlastnictví a přesvědčení o morální škodlivosti vlastnictví soukromého. Dokonalé a trvalé zákony vymyšlené zakladatelem utopie zaručují spravedlnost a blaho ve společnosti, které je ovšem vykoupeno v podobě omezení osobní svobody a potlačení individuality (More, 1978). S těmito prvky se setkáváme v totalitních režimech. Naopak Mill, autor spisu *O svobodě*, hájí liberální pojetí svobody jako jedné z nejvyšších lidských hodnot. Člověk má právo na svobodu slova, shromažďování a realizaci svého vlastního potenciálu dle svých představ. Právě rozmanitost vede dle Milla k rozvoji a rozkvětu celé společnosti. Svoboda v Millově pojetí ovšem není bezbřehá – v otázkách dotýkajících se celé společnosti se jí člověk plně zodpovídá (Mill, 1913). Ačkoli se oba texty řadí dnes již do klasické literatury, vyvolávají řadu aktuálních otázek, které lze vztáhnout k současnému dění na celosvětové i české politické scéně nebo k osobnímu pojetí svobody, vlastnictví, ideálního společenského uspořádání, principům demokracie. Právě tyto otázky jsme se studenty ve skupinách diskutovali, snažili jsme se je propojit s jejich vlastní zkušeností a s pocity, které v nich text vyvolal.

Své dojmy a prožitky studenti samostatně zpracovali a přenesli do tvorby objektů. Cílem bylo vyjádřit, jak by se cítili v kontextu podmínek představených v příslušném textu. Jakým způsobem je možné zhmotnit tyto myšlenky, pocity, dojmy, prostřednictvím pevného drátu a lehkého polo-transparentního stříhového papíru?

Na závěr proběhla společná prohlídka vzniklých prostorových kresebných objektů. Studenti se na základě zpracování materiálu snažili verbálně postihnout a popsat, co by objekt mohl vyjadřovat, a zdůvodnit, proč si to myslí. Svě interpretace potom porovnávali s autorem objektu a jeho záměrem.

Obrázek 1 – Kresebné objekty I, II (detail), studentské práce, (foto Ondřej Moučka).

V písemné reflexi po skončení semináře studenti ocenili především zvolné téma, vyjadřovací prostředky a hlubší diskuzi, která provázela jak závěrečné hodnocení objektů, tak motivační část spojenou s četbou textu. Někteří vztahovali aktivitu do souvislosti s učitelskou praxí: *„Dnešní práce byla zajímavá už jen zamyšlení nad problémem totality a propojení s tvořivostí. Pro děti si myslím, že se jedná o kreativní a abstraktní vyjádření a zapojení jejich fantazie, která je v dnešní době u nich svázaná a potřebují vždy nějakou předlohu, na základě čeho poté tvoří.“*

4.2. Budování identity a komunikace prostřednictvím sociálních sítí

Úvodní seminář byl vztažen k fenoménu sociálních sítí, které se za několik posledních let staly nedílnou součástí života každého z nás. Sociální sítě vytvořily nový paralelní svět k tomu hmotnému. Umožňují nám selektivně vybírat ze svého života to lepší, můžeme si pohrát s tím, jak budeme vybrané informace sdělovat. Staly se tak platformou pro vytváření vlastní reality či jevištěm, na kterém se můžeme prezentovat v nejlepším světle. Jsou způsobem vyjádření, které můžeme do jisté míry kontrolovat i manipulovat bez kontaktu face to face z bezpečí vlastního pokoje. Pro některé z těchto charakteristik se sociální sítě mohou stát doménou pro jedince trpící narcistickou poruchou osobnosti. Dle Greenfield existuje mezi narcismem a využíváním sociálních sítí vztah. Zároveň se ukazuje, že používání sociálních sítí od raného věku má vliv na způsob uvažování, který je odlišný od předchozí generace, která tímto fenoménem nebyla v dětství postihnuta: Z hlediska změny myšlení je pak nejzajímavější generační rozdíl mezi studenty a dospělými, který naznačuje, že brzké vystavení se vlivům Facebooku a Twitteru produkuje určité postoje a styl myšlení, který se liší od způsobu uvažování předchozích generací (Greenfield, 2016).

Studenti měli za úkol si na tento seminář přinést svůj autoportrét zpracovaný technikou kresby na jakýkoli formát. Použitý nástroj i pojetí bylo libovolné. Autoportrét měl v pomyslné sociální síti fungovat jako tzv. profilová fotografie, kolem které mohli začít budovat svou vlastní identitu. Ta vznikala prostřednictvím obsahů z časopisů (vizuálních i psaných) nebo ručně psaných zpráv. K propojení jednotlivých účastníků této sítě, sdílení a vyjadřování jejich názorů byl použit provázek. Vše se odehrávalo v tichosti pouze v komunikaci s popsáním materiálem. V první skupině studenti využili specifika podkroví, kde se seminář odehrával. Vznikala síť, která se postupně zhušťovala a pohyb v ní se tak stával čím dál komplikovanějším. Jednotlivá vlákna sítě propojovala nejen „profily“ účastníků, ale také sloupy, trámy, zábradlí, kliku od dveří apod. a zcela organicky si podmanila místo realizace. Jednalo se tedy o site-specific objekt, který mohl vzniknout pouze v daném zákoutí a jež nám připomenul instalaci Petra Duba *Death of Philosopher*, Slavoj, *I Know What You Did Last Summer* (Nulla Dies Sine Linea: Postkonceptuální přesahy v české kresbě, Galerie Emila Filly v Ústí nad Labem, 2014).

V závěrečné reflexi studenti nejčastěji hodnotili aktivitu jako aktuální a využitelnou v učitelské praxi, zejména by ji využili na základní škole. Všimli si mezioborového přesahu do občanské výchovy v souvislosti s riziky, které mohou sociální síť především pro děti skýtat. Zajímavý byl nápad využít zároveň výsledek činnosti jako metodu k diagnostikování a zlepšení vztahů ve třídě. Toto i další můžeme najít v následujících citacích: *Moc mě to zaujalo, myslím si, že by to zaujalo i děti. V praxi bych to určitě použila, je to aktuální, určitě každé dítě na druhém stupni ZŠ má určitě nějaký profil na sociální síti, proto by to děti určitě bavilo. Myslím, že se u toho dá i zjistit, kdo je ve třídě oblíbený a kdo naopak ne, nebo zlepšit vztahy v kolektivu. Nebo: Bylo by zajímavé ponechat tento projekt otevřený př. několik dnů a umožnit účastníkům reagovat příspěvky na ostatní.*

Závěr

Ve výuce kresby na všech stupních vzdělávací soustavy mnohdy přetrvává tradicionalistické pojetí kresby. Významnou roli zde sehrává příprava budoucích učitelek a učitelů na pedagogických fakultách, která někdy bývá zaměřená na rozvoj řemeslných dovedností. Řemeslná stránka kresby je nezbytná, ale neméně důležitá je schopnost vyjadřovat kresbou významy. Prostřednictvím výtvarného projektu si studenti osvojovali široké spektrum výrazových i tematických možností kresby na základě osobní zkušenosti. Výuka kresby v kombinaci s aktuálními a přiléhavými tématy, pro jejichž zpracování se upřednostňuje osobitý přístup, který již předpokládá neexistenci jediného správného řešení, rozvíjí jak schopnost řešit problémy, tak kriticky myslet. Obě kompetence jsou nepostradatelné v kontextu dnešní „postfaktické“ společnosti, charakteristické velkým množstvím informací a vizuálních obsahů různé úrovně a rychle se měnícími vnějšími podmínkami života.

Reflexe jednotlivých seminářů měla vytvořit prostor k důslednějšímu uvědomění si vlastních pocitů z tvorby, k zamyšlení nad vyjadřovacími možnostmi kresby a způsoby, jak můžeme jednotlivá díla interpretovat. Metoda volné asociace k jednotlivým dílům a metoda ohniskové skupiny se stala prostředkem k porozumění výrazovým možnostem, které mohou nést jednotlivé linie nebo křivky v závislosti na materiálu, směru, barvě, hustotě, ale i myšlenkovém kontextu apod.

Srovnáme-li počáteční a závěrečné postoje a názory studentů zaznamenáváme zde jistý posun ve vnímání jak kresby samotné, tak v kontextu pedagogické praxe. Kresba už není studenty vnímána primárně jako technika, jejímž výsledkem má být realistické zpodobení viděného a kterou je nutné si právě v této podobě osvojit. Je vnímána šířeji rukou v ruce s využitím bohatší škály výrazových prostředků, které už nejsou ohraničené zanecháváním stopy v ploše, ale i v prostoru. Zvolená témata, především sociální síť, svoboda, tělesnost, narativita a populismus studenti uvítali jako aktuální

a s přesahem do osobní nebo celospolečenské sféry. Hlubší zamyšlení nad tématy bylo umožněno například formou diskuze, ze které vyplynulo, že studenti z pohledu budoucí pedagogické praxe akcentovali mezioborový přesah, metodu problémového vyučování a reflexi tvorby jako součást výuky. Zároveň jsme si i my sami ověřili, že semináře didaktiky výtvarné výchovy využívající prvky problémového vyučování jsou vhodnou formou vysokoškolské přípravy budoucích učitelů.

Literatura

- Čábalová, D. (2011). *Pedagogika*. Praha: Grada.
- Dexter, E (Ed.). (2005). *Vitamin D: New Perspectives in Drawing*. New York: Phaidon.
- Greenfield, S. (2016). *Změna myšlení: jak se mění naše mozky pod vlivem digitálních technologií*. Brno: BizBooks.
- Mill, J. S. (1913). *O svobodě*. Praha: Ottovo nakladatelství.
- Moran, L., & Birne, S. (Eds.). (2013). *WHAT IS Drawing?* Dublin: Irish Museum of Modern Art.
- More, T. (1978). *Utopie*. Praha: Mladá fronta.
- Roeselová, V. (2004). *Linie, barva a tvar*. Praha: SARAH.
- Roeselová, V. (1997). *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: SARAH.
- Schröder, K. A., & Lahner, E., (Eds.). (2015). *Drawing Now 2015*. Vídeň: Albertina, Hirmer.
- Sýkorová, L. (Ed.). (2015). *Postkonceptuální přesahy v české kresbě*. Ústí nad Labem: Fakulta umění a designu, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – Aktualizovaný text RVP ZV - s účinností od 1. 9. 2017*. (2017). Praha: Národní ústav pro vzdělávání. Dostupné z <http://www.msmt.cz/file/43792/>
- Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. (2007). Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze. Dostupné z <http://www.nuv.cz/file/159>

Kontaktní adresa:

Mgr. art. Ondřej MOUČKA

Katedra výtvarné výchovy, Univerzita Palackého v Olomouci, Univerzitní 3 – 5, 771 00 Olomouc ČR, tel.: +420 721 234 644, e-mail: ondrej.moucka@upol.cz

Mgr. et Bc. Jitka MIKOŠKOVÁ

Katedra výtvarné výchovy, Univerzita Palackého v Olomouci, Univerzitní 3 – 5, 771 00 Olomouc ČR, tel.: +420 723 511 625, e-mail: noskova.jitka1@centrum.cz